

Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü^(*)

Foster Family in Turkey: Origins, Development and Today

Abdullah Karatay^(**)

Özet

Bu çalışmada öncelikle modern bir yöntem olarak koruyucu aile sisteminden önce yaygın olarak varlığını sürdüren geleneksel besleme-evlatlık pratiklerinin gelişim ve değişimine bakılmaktadır. 1950’li yıllarda sosyal hizmetlere ilişkin yasal düzenlemeler ve kurumsal gelişmeler ile birlikte korunmaya muhtaç çocuklar alanı da devletin koruyucu şemsiyesi altına girmiştir. Bu yıllarda beslemelik sistemine ilişkin tartışmalar ve bir modern kölelik sistemi olan bu pratiğin yasaklanmasına ilişkin yasal düzenlemelere rastlanmaktadır. Bu çerçevede ilk koruyucu aile çalışmaları da 1960’lı yıllarında başında başladı. 1990’lı yıllara kadar bu çalışmalarda önemli bir gelişme kaydedilmediği görülmektedir. Özellikle SHÇEK (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu) ve ardından ASPB (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı) kurulması ile birlikte

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2017;
sayı: 5,
389-427

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş Tarihi: 10.07.2017 Kabul Tarihi: 6.10.2017

(*) Bu çalışma yazarın “Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu” Marmara Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, 2007” isimli yayınlanmamış doktora tezine dayanmakla birlikte güncel gelişmeler doğrultusunda desteklenerek hazırlanmıştır.

(**) Doç. Dr. Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi. abduallah.karatay@uskudar.edu.tr

Abdullah Karatay

koruyucu ailede bakılan çocuk sayısında görece artışlar olduğu görülmektedir. Ancak özellikle Batı dünyası ile karşılaştırıldığında korunmaya muhtaç çocuklar içinde koruyucu ailede olan çocukların oranının çok düşük olduğu görülmektedir. Son bölümde de bu durumu açıklamaya dair değerlendirmelere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Korunmaya Muhtaç Çocuklar, Çocuk Koruma, Koruyucu Aile, Sosyal Hizmet*

Abstract

There have been various developments throughout the history of models for the care and protection of children in need of protection. In this study, we first look at the development and change of traditional care practices that are prevalent before the foster family system as a modern method. In the 1950s, the social services institution came to Turkey and children who needed to be protected was taken under the protective umbrella of the state. The first foster family work in this framework began at the beginning of 1960's; but it does not seem to make any significant progress until the 1990s. In particular, with the establishment of the SHÇEK (Social Services and Child Protection Agency) and the subsequent establishment of the ASPB (Ministry of Family and Social Policy), it is seen that there are relative increases in the number of children who are looked after in the foster family. However, when compared with the western world, it is seen that the ratio of children who are in foster families among children who are in need of protection is very low. The last section also included evaluations to explain this situation.

Keywords: *Children in Need of Protection, Child Protection, Foster Care, Foster Family, Social Work*

Giriş

Koruyucu aile, hakkında korunma kararı çıkarılmış ve biyolojik ailesinden bakım amacıyla alınmış bir çocuğun bakım ve korumasını gönüllü veya belli bir ücret karşılığı olarak üstlenmiş ailedir. Koruyucu

Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü

aile olma ve bakılacak çocuğun bakım ve yetiştirme koşulları ve bunların takibi devlet tarafından belirlenir. Bu husustaki yetkili kamu kurumu Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adına illerdeki temsilcisi olarak İl Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlükleridir. Aile bakımı dışına çıkmış çocukların diğer aileler tarafından bakılmasının modern öncesi şekilleri ise, günümüz modern koruyucu aile sisteminden son derece farklıydı. Modern öncesi çocuk bakım modellerinin tarihsel süreç içinde evrilmesiyle günümüz koruyucu aile sistemine varılmıştır. Bu çalışmanın temel amacı bu değişim sürecini izleyerek, korunmaya muhtaç çocukların (bundan sonra KMC olarak anılacaktır) bakım şekillerinde biri olarak ‘korucu aile’ sisteminin Türkiye serencamı ve günümüz koşullarını çeşitli karşılaştırmalarla incelemektir.

Türkiye’de KMC’ların bakım ve korunması için tarihsel süreç içinde çok çeşitli ‘çözümler’ üretilmiştir. Yetimhaneler, sosyal yardımlar, evlat edinme, evlatlık, besleme gibi çözümler bunlar arasındadır.¹ Günümüzde modern devlet yapısının denetimi altında sürdürülen ‘koruyucu aile’ sisteminin kökenleri de bu tür modern öncesi yapılara kadar gider. Koruyucu aile bakımı esas olarak modern öncesi yaygın çocuk koruma sistemi olan büyük yatılı kurumların eleştirisi üzerinden ve onlara alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Koruyucu aile toplumun içinde yaygın olan besleme, evlatlık veya ahretlik gibi uygulamaların profesyonel bir düzeyde yeniden üretilmesidir.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2017;
sayı: 5,
389-427

1 Çocukların hane içinde ücretsiz olarak çalıştırılmasını açıklamak için besleme, *evlatlık, ahretlik gibi* çok çeşitli sıfatlar kullanılmaktadır. Bu metinde bu kavramların tümü ayrıntıya girilmeden aynı anlamda kullanılmaktadır. Bu kavramlarla belirtilmek istenen durum esas olarak kız çocukları olmak üzere olmak üzere, yoksul aile çocuklarının erken yaşta başka ailelerin yanına verilmesi ve çocukların bakımına karşılık ailede çalıştırılmasıdır. Bu çocuklar ne Medeni Kanunda tanımlanan evlatlık çocuklar, ne ücretli olarak evlerde çalışan kadınlar ne de eski dönem kölelerdir. Bu kategoriyi, yani besleme ya da evlatlıkları bir ara kategori olarak değerlendirmek mümkündür.

Abdullah Karatay

Türkiye’de korunmaya muhtaç çocuklara yönelik başat bakım modeli hala büyük oranda kurum bakımındır. Ancak koruyucu ailenin çocukların gelişimi ve bakımı için daha sağlıklı bir model olduğu da kabul edilmekte ve koruyucu aile sisteminin yaygınlaştırılması için çeşitli çabalar sarf edilmektedir. Bu çerçevede de 1960’lardan beri bu sistemin yaygınlaşması için çeşitli çalışmalar yapılmaktadır; ancak koruyucu aile uygulamasının hala çok yetersiz bir düzeyde olduğu bilinmektedir.

Bu çalışmada koruyucu ailenin gelişmemesinin nedenlerinin bu alanda birikmiş pratikler ya da sosyal yatkınlıklarda aranması gerektiği noktasından hareketle geçmişteki geleneksel çocuk koruma pratiklerine bakılmaya çalışılmaktadır. Aynı çerçevede genel olarak çocuk koruma pratikleri Türkiye’nin genel modernleşme sürecine paralel olarak betimlenmektedir. Kurum bakımı dâhil korunmaya muhtaç çocukların devlet korumasına alınması yetersiz bir düzeydedir. Bunun en önemli sebebi de toplumun çocuk koruma sorununu yukarda sözünü ettiğimiz yöntemlerle yaklaşması yani ‘kendi kendine’ çözmesidir. Ayrıca toplumun geleneksel çözüm yolları olarak ‘besleme-evlatlık’ kurumunu 1960’lı yıllara kadar yaygın olarak getirmiş olması; halkın ‘profesyonel koruyucu aileye’ karşı mesafeli duruşunu da önemli oranda açıkladığı düşünülmektedir. Toplum genel olarak ya kendi çocuğu yani ‘evlatlık’ ya da ‘bakıcı-hizmetçi’yi ev içine kabul etmektedir. Oysa modern koruyucu aile, daha gelişkin bir bilinç gerektirmektedir. Buradan toplumda ‘öteki’ ile ilişki kültürünün zayıflığı; ilişki kurduğu yapıların ‘yabancı’ olmaması, kendisine benzemesi gerektiği gibi kültürel kodlara dayandığı izlenimi vermektedir. Başkasının çocuğunu yani ‘ötekiyi’ bakıp eğitmeyi, bunun karşılığında bir ücret almayı ve çocuğun kendi ailesi ile ilişkisini de sürdürmesini sağlamayı gerektirmektedir. Bunun gerçekleşmesinin kültürel koşullarının Türkiye’de henüz yerleşmediği anlaşılmaktadır. Türkiye gibi ‘sosyal sermayenin’ ya da yabancılarla ilişkinin

zayıf olduğu toplumlarda, koruyucu aile sayısının düşük olmasını belli ölçüde etkilediği kabul edilebilir.²

Bu çerçevede bu yazıda öncelikle Osmanlı toplumunda çocuk koruma sistemi ve bunun bir unsuru olarak ‘besleme-evlatlık’ uygulamalarına bakılmaktadır. Sonraki bölümde bu geleneksel pratiklerin Cumhuriyet döneminde varlığını sürdürme şekillerine bakılmaktadır. Ardından Cumhuriyet döneminde modernleşmeye bağlı olarak çocukların korunmasına ilişkin yapılan yasal düzenlemeler ve kurumsallaşmalar irdelenmektedir. Daha sonra KMÇ’ların korunması için modern bir yöntem olarak profesyonel koruyucu aile sisteminin Türkiye’deki ilk uygulamaları, karşılaşılan sorunlar ve bazı uluslararası karşılaştırmalara değinilecektir. Son bölümde ise mevcut durum ve tarihsel kökleri üzerinden süreç değerlendirilerek bu sistemin istenen düzeyde gelişmemesi durumu tartışılarak çalışma sonuçlandırılmaktadır.

Osmanlıdaki Kökenler: ‘Besleme Evlatlık’ Uygulaması

Osmanlı toplumunda korunmaya muhtaç çocuklar esas olarak kurumlar dışında aileler yanında evlatlık, beslemelik gibi isimlerle korunmakta ya da bakılmaktadırlar. Çok yoksul olmadıkça orta sınıf dâhil birçok ailede ‘yardımcılar’ bulunması Osmanlı toplumunda yaygın bir durumdu.³

2 “Türkiye Değerler Atlası 2012’ye göre ‘İnsanların Çoğuna Güvenilebilir mi?’ sorusuna evet diyenlerin bazı Avrupa ülkeleri içindeki oranı son derece düşük görünmektedir. Örneğin insanların çoğuna güvenilebilir diyenlerin Danimarkada’da oranı %76, İsçev’te %71, Azerbaycan’da %45, Slovakya’da%13 iken Türkiye’de %12’dir. Aynı oranlar Güney Kıbrıs’ta %8 ve KKTC’de % 5 olarak tespit edilmiş. Bu durum Türkiye’de ‘ötekine’ ya da ‘yabancıya’ güvenin zayıflığını göstermesi anlamında; öteki ya da yabancı olarak KMÇ’ların ailelerce kabul edilmemesini anlamamızda bir ipucu sağladığı düşünülmektedir. (Bkz. <http://docplayer.biz.tr/3952555-Turkiye-degerler-atlasi-2012.html> erişim: 10.07.2017)

3 İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, (İstanbul: Pan Yayıncılık 2000), s.126.

Abdullah Karatay

Özellikle 19. yüzyılda bu tür 'evlat edinme' olaylarına sıklıkla rastlanmaktadır. İlber Ortaylı 19. yüzyılda şehirlerde orta halli ailelerin dahi civar köylerden veya fakir Çerkes kabilelerden getirilen evlatlık kız çocukları hizmetçi olarak kullandıklarını, çocukların bakılması ve korunması (iyi) niyetine rağmen bu uygulamaların her zaman çok olumlu işlemediğini ve evlatlık kızlardan bazıları vakti gelince evlendirildiği gibi nesiller boyu ailenin çocuklarına boğaz tokluğuna bakan ve sonunda çileyle ölümü bekleyenlerin de çok olduğunu belirtmektedir.⁴ Ferhunde Özbay da *evlatlık* uygulamalarının genel olarak çocuk sömürüsüne dayalı olduğunu belirttikten sonra, evlatlık çocuklara gerçek çocuğu gibi davranan ailelerin var olduğunu; ancak bunların istisna olduğunu söylemektedir.⁵

Osmanlı toplumunda genel olarak üç tür hane içi işçilik vardır. Kölelik, *evlatlık-beslemelik* ve ücretli bakıcılar. 19. yüzyılın sonuna doğru köleliğin formel düzeyde yasaklanmasına ilişkin çalışmalar olmakla birlikte, bu dönemde Osmanlı toplumunda hâlâ çok yaygın bir köle ticareti vardır. Bu dönemde yılda 10,000 köle Osmanlı topraklarında alınıp satılmakta ve bunların çoğunluğu hane içinde köle olarak kullanılan kız çocuklarıdır.⁶ Ferhunde Özbay'a göre bu dönemde egemen hukuk rejimi olarak Şeriat'la ters düşmemek ve yürürlükteki nizamı sarsmamak adına köleliğin doğrudan yasaklanmadığını, ancak köle ticaretini sona erdirmek için bazı önlemler alınmıştır.⁷ Ücretli bakıcılık kölelikten ve beslemelikten bağımsız bir durum olarak varlığını sürdürmüştür. Evlatlık-beslemelikler ise diğer iki kategoriden de farklı olarak; daha çok yoksul aile çocuklarının korunması amacını de barındırması açısından farklılaşmaktadır.⁸ Bu kategori günümüz

4 Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s.127.

5 Ferhunde Özbay, "Turkish Female Child Labor in Domestic Work: Past and Present", Project Report prepared for ILO/IPEC, 1999, s.23.

6 Ferhunde Özbay, *Turkish Female Child Labor in Domestic Work: Past and Present*, , s.13. 7 *a.g.e.*, s.13.

8 *a.g.e.*, s.11.

Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü

çocuk koruma modellerinin ilk hallerinden biri olması açısından da farklılaşmaktadır.

Bir tür kölelik olarak kabul edilen hane içi ‘besleme’ uygulamasının Osmanlı toplumunda köklü ve yaygın olmasının önemli bir nedeni, evlatlık uygulamasının dinen kabul edilmemesi⁹ ve evlatlık yerine çocukların iş akdi ile başka ailelere verilmesi uygulamasıdır. Bu sistemi modern bir tabir olan ‘koruyucu aile’ ile tanımlayan Abdurrahman Kurt, Tanzimat dönemi Bursa Şer’iyye Sicillerine dayanarak yaptığı incelemede, bu dönemde yoksul aile çocuklarının hali vakti yerinde kişilerce para karşılığı ev içi hizmetlerde kiralanma uygulamasının yaygın olduğu tespitinde bulunmaktadır.

Tablo: 1 Cinsiyet ve Yaşlara Göre İcar-i Sagir Olarak Verilen Çocukların Dağılımı

YAŞLAR	CİNSİYET		TOPLAM	%
	ERKEK	KIZ		
3	2		2	4.25
4		2	2	4.25
7		4	4	8.52
8		8	8	17.22
9	1	3	4	8.52
10	1		1	2.13
15	1		1	2.13
BELLİ DEĞİL	7	14	21	44.69
TOPLAM	12	35	47	100
%	25.56	74.44	100	

Kaynak: Abdurrahman Kurt, “Tanzimat Döneminde Koruyucu Aile Müesseseleri”, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 2, (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1992), s. 556.

⁹ Abdurrahman Kurt İslam’ın ilk yıllarında evlatlık sisteminin bir süre uygulandığını ancak daha sonra Kur’anı Kerim’in (Ahzab, 33/4-5) evlatlık almayı yasakladığını ve Peygamberin tatbikatlarında da yer almadığını belirtmektedir. Bkz. Abdurrahman Kurt, , “Tanzimat Döneminde Koruyucu Aile Müesseseleri”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 2*, (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1992), s.549.

Abdullah Karatay

Bu dönemdeki korunmaya muhtaç çocuklar sorununu devletin ‘yetimhane’ oluşturarak ya da bu çocukları bazı ailelilere vererek çözmeye çalıştığı görülmektedir. Terk edilen çocuklar yalnız yaşayan kadınlara ‘evlatlık’ olarak verilirken, ‘yoksul aile çocukları’ ise *icar-ı sagir* (iş akdi) ile başka ailelere verilmiştir.¹⁰ Kurt, ilgili dönem Bursa sicillerinden sondajladığı on defterden toplam 47 adet *icar-i sagir* kaydı tespit etmiştir. Kayıtlardaki çocukların yaş ve cinsiyet dağılımlarını tablo halinde yukarıda verilmiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere *icar-i sagir* olarak verilen çocukların çoğunluğu kız çocuklarıdır. Bu veriler belli bir ille sınırlı olmakla birlikte, belli başlı büyük kentlerdeki korunmaya muhtaç çocuklar sorununun benzer yöntemlerle çözüldüğü kabul edilmektedir.

Türkiye’deki korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin koruyucu politikaların tarihsel kökenlerini anlamak açısından bu veriler önemli ipuçları sunmaktadır. Ancak *icar-i sagir*’in yazar tarafından günümüz koruyucu aile sistemi ile eş tutulmasının açıklayıcılıktan uzak olduğu düşünülmektedir. Günümüzdeki koruyucu aile modeli doğrudan aileler arasında değil, koruyucu aileler ile kamusal merciler arasında yapılan bir düzenlemedir. Bu düzenlemede çocuğun yararı doğrultusunda koruyucu aileye sağlanan hizmetler yanında, çocuğun gelişiminin sağlanması için uzman kadrolar tarafından izlenmesi ve biyolojik anne babayla ilişkinin sürekli kılınması gibi farklı nitelikler içermektedir. Yani sistemin merkezinde çocuğun yararı ve ailesi ile ilişkisinin sürekli kılınmak istenmesi yatmaktadır. Bu nedenle Osmanlı toplumunda uygulanan ‘*icar-i sagir*’ sistemini bir dönemin toplumunun çocuk koruma anlayışı açısından değerlendirmek gerekmektedir. Diğer bir deyişle bu sistemi Cumhuriyet döneminde de toplumda yaygın olan kız çocuklarının hane içi hizmetçi olarak kullanılması uygulamalarının kökenleri açısından değerlendirmenin daha açıklayıcı olacağı düşünülmektedir.

10 Abdurrahman Kurt, “Tanzimat Döneminde Koruyucu Aile Müesseseleri”, s. 550.

Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü

Kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocukların korunmasının bir yöntemi olarak evlatlık kurumunun 1915 Ermeni tehciri sonrasında ortada kalan çocukların korunmasında da çok yaygın olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Dönemin emniyet genel müdürlüğü sorumlu bölge valiliklerine, kimsesiz Ermeni çocukların büyük kentlere gönderilmeyip ‘İslam karyelerine’ dağıtılmasını istemektedir.¹¹ Ayrıca bu dağıtımın belli bir düzen içinde yapılması için Hükümet tarafından gönderilen gizli telgraflarla aşağıdaki ayrıntılı kurallar da tespit edilmektedir:

“1- Genç ve dul Ermeni kız ve kadınların evlendirilmesi;

2- On iki yaşına kadar olan çocukların bizim Darü’l Eytam (Yetimhane) ve öksüz yurtlarına tevzi’i (dağıtılması);

3- Darü’l Eytamların mevcudu kifayet etmediği taktirde sahib-i hal Müslümanlar nezdine verilerek adab-ı mahalliye ile terbiye ve temsillerine;

4- Bunları kabul ve terbiye edecek sahib-i hal Müslümanlar bulunmadığı takdirde muhacirin tahsisatından ayda 30 kuruş i’âşe masrafı verilmek şartıyla köylülere tevzi’ine ve erkama müstenid olarak *pey-der-pey ma’lumât i’tası*.”¹²

Yetim ve kimsesiz kalmış ‘gayri Müslim’ çocukların ‘besleme - evlatlık’ olarak başka ailelere verilmesi uygulamasının sadece Ermenilerle sınırlı olmadığı anlaşılmaktadır. Özellikle Ermeni Tehciri ve I. Dünya Savaşı sonrasında çocukların besleme olarak başka ailelere verilmesinde bir artış görülmektedir. Aynı dönemde büyük saldırı ve sürgünlere maruz bırakılan Süryani halkın geride kalan kimsesiz çocukları da besleme olarak başka ailelere dağıtılmıştır.¹³ Savaş dönemlerinde bu uygulamada artış olması,

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2017;
sayı: 5,
389-427

11 Erhan Başyurt, *Ermeni Evlatlıklar – Saklı Kalmış Hayatlar*, (İstanbul: Karakutu Yayınları 2006), s.36.

12 Akt. Erhan Başyurt, *a.g.e.*, s.37.

13 Yakup Bilge Süryanilerin tarihlerinde bu az rastlanır zor dönemlerindeki çocukların ‘besleme’ olarak verilmesi olayını şöyle aktarmaktadır: “Bir yerde Birinci Dünya Savaşı, Süryanilerin Hıristiyanlıktan sonraki tarihleri içinde en zor dönemi oldu. Bölgede kendilerine karşı yapılan katliamlarda onbinlerce Süryani öldürüldü ve çok sayıda

Abdullah Karatay

dönemim yönetimlerinin çocuk sorunlarına çözüm bulmak çabası olarak değerlendirmek gerekir. Ancak özellikle Ermeni olayları sonrasında İstanbul'da toplanan yetimlerin etnik kimliği konusunda bazı sorunlar ve tartışmalar da yaşanmıştır.¹⁴

Cumhuriyet Dönemi: Yasalar, Uygulama(ma)lar, Tartışmalar

Cumhuriyetin ilk yıllarında da kölelik ve benzeri pratiklerin kaldırılmasına ilişkin bir yasal düzenleme yapılmamıştır.¹⁵ *Devletin kölelik ve köleliğe ilişkin bu mesafeli yaklaşımının temelinde, toplumda kölelik benzeri uygulamalara ilişkin olumsuz geleneksel yaklaşımların yaygın olması yatmaktadır.* Birçok çevrede bu tür uygulamalarda, mağdur taraf olarak köle ya da evlatlıkların korunması vurgusu öne alınmamış ve sömürü kısmı görmezden gelinmiştir. Bu yaklaşımın devlet elitlerini de etkilemiş olması doğaldır. Ayrıca kölelik ve evlatlık kurumlarının Osmanlı döneminden itibaren, korunmaya muhtaç ya da kimsesiz çocuklar sorununun çözümünde de bir yöntem olarak yüzyıllardır kullanıldığı bilinmektedir. Ferhunde Özbay'a göre *"Osmanlılar çocukların köle olarak satılmasını engellemek için kimsesiz çocukları ailelere evlatlık olarak vermeye başladılar. Daha sonra*

çocuk yaşta Süryani, ev işlerinde kullanılmak üzere, bir nevi köle durumuna getirilerek Müslümanlaştırıldı. Yiğitla Süryani da bölgeden sürüldü." Yakup Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, 3. Baskı, (İstanbul: Zvi-Geyik Yayınları, 2001), s. 20.

14 Konuya ilişkin bir çalışma için bkz. Yavuz Selim Karakışla, "Savaş Yetimleri ve Kimsesiz Çocuklar: 'Ermeni' mi, 'Türk' mü?" *Toplumsal Tarih*, Sayı: 69, Eylül 1999 s.46-55.

15 Y. Hakan Erdem, Osmanlı'da yaygın olan köleliğin varoluş biçiminin yasalar tarafından belirlenen bir şekilde değil; köleler ve köleliğin şeriat kapsamında değerlendirildiğini belirtmektedir. Ancak özellikle uluslararası baskılar nedeniyle Tanzimat döneminden itibaren bütün hükümdarların köleliğe karşı önlemler aldığını ve bu önlemler nedeniyle de Cumhuriyetin ilk yıllarına gelindiğinde, kendisine karşı bir önlem alınacak kölelik olgusunun kalmadığını belirtmektedir. Ancak buna rağmen Türkiye Cumhuriyeti 1926 tarihli, "Milletler Cemiyeti Köleliğin Önlenmesi Anlaşması"nı 1933 yılında onaylayarak konunun taraflarından biri haline gelmiştir. Bkz. Y. Hakan Erdem, *Osmanlıda Köleliğin Sonu 1800-1909*, 1. Basım, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004), s.10.

Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü

kimsesiz kız çocuklarının bu şekilde korunmaları amacıyla ailelere dağıtılması bir politika oldu. Bu politika belki köleliği sınırlamada etkili olmuştur, ancak evlatlıkların hane içi köle olarak kullanılması âdetine de yol açmıştır.”¹⁶

Bu politikanın, yani korunmaya muhtaç ya da kimsesiz kız çocuklarının korunmasının *evlatlık* kurumuna terk edilmesinin Cumhuriyet döneminde de devam ettiği, bu olgunun yasaklanmasının çok geç bir tarihte ancak 1963 yılında çıkarılan bir kanunla yasaklanmasından da anlaşılmaktadır.¹⁷ “Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına dair Ek Sözleşmenin onaylanmasının uygun bulunduğu hakkında Kanun” isimli Kanun Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Ek Sözleşmeyle aynı ismi taşımaktadır. Kabul edilen bu sözleşmesinin

16 Ferhunde Özbay, *a.g.e.*, s.14.

17 “Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına dair Ek Sözleşmenin onaylanmasının uygun bulunduğu hakkında Kanun,” Kabul Tarihi: 27 Aralık 1963. Resmi Gazetede Yayınlanma Tarihi: 6 Ocak 1964. *Düstur*, Beşinci Tertip, Cilt 3, 1. Kitap. Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası, s. 233-238. Kanun Birleşmiş Milletler tarafından 7 Eylül 1956 yılında kabul edilen “Kölelik, Köle ticareti, köleliğe benzer uygulama ve geleneklerin ortadan kaldırılmasına dair Ek Sözleşme’nin kabulünden ibarettir. On iki maddeden oluşan Ek Sözleşmenin, Türkiye’de yaygın olan kız çocuklarının ev içi köle olarak kullanılmasının yasaklanması konusuyla ilgili 1. Maddesinin (d) fıkrası şöyledir: “*Bir çocuğun veya 18 yaşından aşağı teyiz kudretine haiz bir kimsenin gerek anne ve babası, yahut bunlardan biri, gerekse varisi tarafından, şahsını veya işini istismar maksadıyla bedel mukabilinde veya bedelsiz diğer bir şahsa devrine müsaait olan herhangi bir uygulama ve gelenek.*” Ancak daha sonraki Yargıtay kararlarına bakıldığında Ek Sözleşmenin bu tanımına uyan pratiklerin yasaklanmasına dair yasal ve/veya idari bir yasaklama/düzenlemeye gidilmediği görülmektedir. Bu konuda bir çalışma için bkz. Ülker Gürkan, “Evlâd Edinme ve Beslemelerin Hukuki Durumu”, Adnan Güriz ve Peter Benedict (edt.), *Türk Hukuku ve Toplumuna Üzerine İncelemeler* içinde, (Ankara: Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları, 1974), s. 163-206. Ayrıca Gürkan’a göre ‘evlatlık’ kurumu ‘besleme’, ‘ahretlik’ gibi çeşitli sıfatlarla karşımıza çıkabilmektedir; ancak bu farklı isimlerle anlatılan temel olarak ‘besleme’ çocuklardır. Bkz. Gürkan, s.164.

Abdullah Karatay

uygulanmasına ilişkin daha alt düzeyde bir mevzuat düzenlemesi ise öngörülmemektedir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında iyice artan kimsesiz çocuklar sorununun çözümünde başvurulmuş ‘darüleytamlar’ ise esas olarak erkek çocukları kapsamış, kız çocuklarının devlet kurumlarında korunması ise son derece sınırlı kalmıştır. Kız çocuklar darüleytamlara yerleştirilmek yerine daha çok ‘evlatlık’ olarak ailelere verilmektedir. Başlangıçta ciddi bir sosyal sorunun çözümü olarak işlev gören bu uygulama zamanla kız çocuklarının ‘ev içi köle’ olarak çalıştırılmaları geleneğinin kökleşmesine sebep olmuştur.¹⁸ Cumhuriyet dönemiyle birlikte çocukların da korunmasını öngören bir dizi yasal düzenleme yapılmıştır ancak bu kanunların var olması, her zaman bu kanunların etkin bir şekilde uygulandığı anlamına gelmemektedir. Birsen Gökçe 1920’li yıllardan beri yürürlükte olan Medeni Kanun ve Ceza Kanunu’nda bulunan çocukları korunmasına dair hükümlerin uygulanmasına ilişkin bir kurumsallaşma ve müeyyide düzenlemesi yapılmamış olmasını örnek göstermektedir. Öte yandan Gökçe, *besleme-evlatlık* çocuklar ve Ceza Kanunu’nun bu konuda içerdiği boşluklar ve var olan müeyyidelerin uygulanma zorluğuna da vurgu yapmaktadır. Besleme-evlatlıkların çoğunlukla kimsesiz çocuklar arasından seçildiğini vurgulayan Birsen Gökçe’ye göre *Esasen korunmaya muhtaç çocuklar arasında kız çocukların azınlıkta olması besleme müessesesinin halen Türk toplumunda önemli bir yer işgal ettiğini göstermektedir.*¹⁹ Böylece kimsesiz kız çocukları ya evlendirilerek ya da ‘evlatlık’ olarak görünmez alana gönderilmektedirler. Burada kimsesiz ve korunması gereken çocuklara karşı cinsiyete dayalı bir

18 Ferhunde Özbay, “1911 – 1922 Yıllarında Anadolu’nun Kimsesiz Kız Çocukları,” *Savaş Çocukları- Öksüzler ve Yetimler* içinde, *edt.* Emine Gürsoy-Naskali ve Aylin Koç, (kendi yayınları), (İstanbul: Umud Kağıtçılık, 2003), s. 109.

19 Birsen Gökçe, *Memleketimizde Cumhuriyet Devrinde Kimsesiz Çocuklar Sorunu*, (T.C. SSY Bakanlığı, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 55, 1971), s.72.

Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü

politika söz konusu olduğu ve kız çocuklarının görünmez alanda kalmasını esas alan bir ‘derin’ politikaya tabi tutuldukları açıktır.

Beslemelik olgusunun yaygınlığı genel kabul görmesine rağmen kayıtlara geçen ve/veya mevzuatla düzenlenen bir uygulama olmadığı için konu hakkında sağlıklı verilere ulaşmak güçtür. Ancak beslemelik olgusunun bazı boyutları 1940 ve 50’li yıllarda bazı davaların Yargıtay içtihadına konu olması sonrasında biraz daha netlik kazanmaktadır. Ayrıca bu konuda Yargıtay’ın farklı dönemlerde farklı içtihatlarına vardığı da belirtilmelidir. Konunun hukuki tartışma konusu olmaya başlaması ise şu vaka ile başlamıştır:

“Beslemelerin hukuki durumlarının tartışılmasına yol açan olay, Yargıtay’ın 1944 yılında vermiş olduğu bir karardır. Bu karar sebep olan olay şudur: Bir kimse hiçbir ücret kararlaştırılmaksızın, başka birinin 9 yaşındaki kızını yanına almış ve ona 3 yıl 9 ay bakmış, bir süre okutmuş ve şüphesiz bu süre içinde onun hizmetinden yaralanmıştır. Çocuk 13 yaşına gelince, bu evi terk ederek ana ve babasının yanına dönmüştür. Bunun üzerine efendi çocuğun babası aleyhine dava açarak, bu süre içerisinde çocuğa yaptığı masrafları talep etmiştir. Yargıtay, ‘yardımla mükellef bulunmadığı bir çocuğun bakımını üzerine almanın ahlaki bir görevin ifası demek olduğunu, bu nedenle Borçlar Kanununun 62. maddenin son fıkrası gereğince borç teşkil etmeyeceğini’ karara bağlamıştır. Yargıtay daha sonraki kararlarında boğaz tokluğuna ev hizmetlerinde besleme adı altında çalıştırılan küçüklerin bu hizmetlerine karşılık bir ücret talebine hakları olduğunu, objektif iyi niyet kurallarına dayanarak kabul etmeye başlamıştır.”²⁰

Beslemelerin durumuna ilişkin hukuksal çevrelerde de bir görüş birliği olmadığı görülmektedir. Yine Gürkan’ın belirttiğine göre hukukçuların çoğunluğu beslemelerin durumunu Borçlar hukuku çerçevesinde görme eğiliminde olup; özel bir düzenleme olmadığı halde beslemelerin

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2017;
sayı: 5,
389-427

20 Ülker Gürkan *a.g.e.*, s.199.

Abdullah Karatay

durumunu bir hizmet akti çerçevesinde ve genellikle çırak olarak değerlendirmektedirler:

“Davalı tarafından, davacı çocukken, çağın anladığı anlamda iyi bir kadın ve iyi bir anne olarak yetiştirilmesi amacı ile terbiyesi üzerine alınmış olması karşısında; davalı bu sözleşmenin gereğini yerine getirmişse, davacı hizmet ettiğinden söz etmek suretiyle hiçbir şey isteyemez. Sözleşmenin gerekleri yerine getirilmemişse ve çocuğa hizmetçi muamelesi yapılmışsa o zaman ona uygun ücret taktir edilip davalıdan tahsiline karar verilmelidir.’ Görülüyor ki, çocuk hayır amacıyla evlat muamelesi görecektir olursa, bu çocuğun hizmetçi olarak telakkisi mümkün değildir. Bu nedenle ona hizmetçilik ücreti diye bir ücret istenebilmesi düşünülemez. Uygun ücretin tayininde ise mahalli örf-adet göz önüne alınacaktır.

Bu gelişmelerden de anlaşılacağı üzere, uygulama, beslemelerin durumunu önceleri genel hükümlere göre mütalaa ederken, daha sonraları tamamen bir hizmet akdi olarak ele almaya başlamıştır.”²¹

Süreç içinde hukukçuların da yaklaşımı değişmekle birlikte, beslemelik olgusu varlığını devam ettirmiştir. 27.12.1963 tarihli ‘Kölelik, Köle Ticareti ve Kölelik Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına dair Ek sözleşmenin Onaylanması Hakkında Kanun’la birlikte bu tür çocukların durumu tamamen hukuk dışı olmakla birlikte, kanunun etkili uygulanması ve uygulayacak kurumsal yapının yetersizliği çocukların besleme olarak çalıştırılması uygulamasının ortadan kaldırılmasını sağlayamamıştır. Aslında 1926 yılında yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu sonrasında çıkan kanunlarda da çocukları koruyan hükümler olmasına rağmen, bu hükümler uygulanma şansı bulamamıştır. Yine örneğin ilk KMÇ kanunu olan 8 Mayıs 1957 tarih ve 6972 sayılı “Korunmaya Muhtaç Çocuklar

21 Ülker Gürkan, *a.g.e* s. 201.

Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü

Hakkında Kanun”un birinci maddesinde yapılan tanıma besleme çocuklar da dahil olabilirken, bu hüküm besleme çocuklara uygulanmamıştır.²²

Besleme çocuklar konusu çok sık olmasa da basına da konu olmuştur. Örneğin 28 Ağustos 1955 tarihli “Satılık Çocuklar” başlıklı bir çeviri haberle konu bir kez daha basında işlenmektedir.²³ Haberde hâlâ Avrupa dâhil dünyanın pek çok yerinde çocukların satılması konu edilmektedir. Haberde tarih boyunca, birçok memlekette ücretsiz ya da ya pek az bir ücretle çalıştırılmak için çocukların satıldığı; bu pratiğin bugün hâlâ birçok yerde revaçta olduğu belirtilmektedir. Ayrıca bunu yasaklamak için çıkarılan kanunlar ya da polis baskısının bu pratiği önleyemediği ifade edilmektedir. Haberde aileleri çocuklarını satmak zorunda bırakan başlıca sebep olarak ise kötü bir gelenek olması yanında yoksulluk vurgulanmaktadır. Halen yaygın olduğu belirtilen çocuk satışının daha çocuk kız çocuklarını kapsadığı belirtilmektedir.²⁴ Habere göre “Akdeniz’den Acem Körfezine kadar uzanan bölgede satılan çocukların ancak yüzde otuzu oğlandır. Başlangıçta bunlar da her işte kullanılır.” Aynı konu yani ‘satılık çocuklar’ konusunun Türkiye’deki bir uygulama biçimiyle ilgili bir haber ise 27

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2017;
sayı: 5,
389-427

22 Gürkan, *a.g.e* s.202.; Atalay Yörükoğlu 1980’li yıllarda yazdığı çalışmada kız çocukların besleme olarak başka ailelere verilmesi geleneğinin gittikçe azalmakla birlikte hâlâ ortadan kalkmadığını belirtmektedir. Bu sorunun kesin çözümü için de Yörükoğlu, “*Korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili yasaya şöyle bir madde konmalıdır: Yetkili kurumların izni olmadan hiçbir çocuğun ailesinden alınıp başak yere götürülemeyeceği*” hükmünün eklenmesini önermektedir. Bkz. Yörükoğlu, s. 174.

23 “Satılık Çocuklar,” *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1955.

24 Atalay Yörükoğlu’na göre “*Kurumlardaki çocukların çoğunun erkek olması, kız çocuklarının besleme olarak ailelere verilme geleneğinin sürdüğünü gösteriyor.*” Bkz. Atalay Yörükoğlu, *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 1983), s.174.; Beslemelik kurumunu 1970’li yıllarda hâlâ varlığını sürdüren bir sosyal sorun olarak niteleyen Ülker Gürkan’ göre ise “*sosyal ve ekonomik şartlar değişmedikçe, psikolojik ortam yaratılmadıkça ve hukuki tedbirler alınmadıkça bu müessesenin ortadan kalkmayacağı açıktır.*” Bkz. Ülker Gürkan, s. 198.

Abdullah Karatay

Kasım 1955 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yayınlanmıştır.²⁵ Haberin alt başlığında “*Evlerde boğaz tokluğuna besleme çalıştırılmasını ve bu çocukların ilk tahsil nimetinden mahrum bırakılmasını gerek rejimimiz, gerek vicdanlarımız nasıl karşılar?*” sorusu sorulmaktadır. Besleme olarak verilen çocukların öz ailelerinin içinde buldukları yokluk ve eğitimsizliğe dikkat çeken yazar, konunun çok boyutlu olduğu ve beslemeliğin yasaklanması ile bu konunun halledilemeyeceğini belirtmektedir. Ancak bu çocukların para karşılığı ve/veya ev içi hizmetler karşılığı satıldığı dikkate alınarak şu düşüncelere yer verilmektedir: 1) Bu bir esarettir, kanun dışı ilan edilmelidir; 2) Fakir çocukların para ile satılıp, ilkokuldan mahrum edilmesi ve özel işlerde ücret karşılığı kullanılması uygulamasına son verilmelidir; 3) ‘Evlatlıkların’ insanlık haklarının tanınması ve evlat gibi yetiştirilmesi her zaman verilen örnekteki gibi olmuyor; 4) Boğaz tokluğuna ‘besleme’ olarak çalıştırma usulü demokratik rejimin mücadele konularından biri olmalıdır. Bu konu sırf ailelerin iradesine bırakılmamalıdır. Görüldüğü gibi bu dönemlerde de konuyu çocuk hakları açısından değerlendirilen görüşlere rastlanmaktadır. Erken Cumhuriyet dönemi pratikleri 1950’li yıllarda özellikle UNESCO gibi uluslararası kurumların getirdiği nizamlarla birlikte sorgulanmaya başladığı görülmektedir. 1950’li yıllarda ilk korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin kanunlar, kanunlara dayalı olarak yapılan kurumsal düzenlemeler ve bir meslek olarak sosyal hizmet fikrinin dillendirilmeye başlanması ve daha sonra 1961 yılında sosyal hizmetler akademisinin kurulması bu yeni yaklaşımın somut ürünleri olarak görülebilir.

Sosyal Hizmetlerde Gelişmeler ve Profesyonel Korucuyu Aile

1950’li yıllarda ortaya çıkan yeni bir karşılaşmadır. Cumhuriyetin Osmanlıdan devraldığı çocuk koruma pratiklerini kendi bünyesine bütünleşmiş etmeye çalıştığı dönemde, batılı fikirler özellikle Amerikalı

25 “Köylülerin sattığı çocuklar,” *Cumhuriyet*, 27 Kasım 1955.

Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü

uzmanlar tarafından Türkiye’nin idari yapısına entegre edilmeye başlandı. 1950’li yıllarda henüz korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin kendi kurumsallaşması (çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları) yeni başlamışken, büyük kurumların çocukların gelişmesi için uygun olmadığına dair dışardan gelen fikirlerle tanışmaya başlandı. Bu ortam içinde kurum bakımının çocukların gelişimi üzerinde etkileri de tartışılmaya başlanmıştır.

Batı dünyasında çocukların korunmasına ilişkin temel gelişmelerde olduğu gibi koruyucu aileye ilişkin ilk somut adımlar da 19. yy. sonu ve 20. yy. başında atılmıştır. ABD’ de yapılan milli bir konferansta (1899) ilk defa koruyucu ailenin kurum bakımına tercih edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Daha sonra gelenekselleşen Beyaz Saray Konferanslarının ilkinde de (1909) koruyucu aile kuruma alternatif olarak teşvik edilmiştir.²⁶ Benzer gelişmeler Kıta Avrupa’sında ortaya çıkmış; özellikle 2. Dünya Savaşı dönemi yetimlerinin bakımları pratiğinden elde edilen tecrübelerden dersler çıkarılmıştır. Bolwby’nin bağlanma kuramından hareketle yapılan çalışmalarda özellikle küçük yaş çocukların kurumlarda bakılması durumunda gelişim gerilikleri gösterdiği anlaşılmıştır.²⁷ Kurum bakımının eleştirilmesinde önemli bir etken de buralardaki çocukların ölüm oranındaki yüksekliktir. Örneğin Darülaceze istatistikleri de bu durumu çarpıcı bir şekilde desteklemektedir. 8 Mayıs 1931 tarihli Cumhuriyet gazetesinin “*Süt meselesi esash surette halledilmelidir!*” başlıklı haberinde Darüaceze’de eskiden çocuk ölüm oranının %80’lerde olduğu, alınan önlemlerde bu oranın %37’ye düşürüldüğü ifade edilmektedir. Bebek ve çocuk ölümleri aslında o dönem hem Türkiye hem de dünyada yüksek oranlarda seyreden bir olgudur. 1943 yılında İş dergisinde yayınlanan bir yazıda şu bilgilere verilmektedir:

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2017;
sayı: 5,
389-427

26 Nesrin Güran Koşar, *Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı*, 2. baskı, Kendi Yayını, (Ankara: MN Ofset, 1992), s.72.

27 Marinus H. van IJzendoorn, Jesus Palacios, et.al. “Children in Institutional Care: Delayed Development and Resilience” *Monogr Soc Res Child Development*. (2011 December ; 76(4): 8–30.) s.4.

Abdullah Karatay

“Hususile 1 yaşından küçük çocukların ölüm haddi çok yüksektir. Bunun neticesi olarak her memlekette –harp yılları gibi anormal zamanlar dışında– ölümlerin en külliyetli kısmını çocuk vefiyatı teşkil etmektedir. Mesela Almanya’da 1929 yılında vuku bulan 805.986 ölümün 110.654 ü (yani %13.6 sı) 1 yaşından küçük, 27.999 u (%3.4 ü) 1-4 yaşındaki çocuklara isabet etmiştir. Türkiye’de çocukların gerek ölüm haddi, gerek umumi nüfusa nispeti Almanya’ya nazaran çok daha yüksek olduğundan bu durum daha barizdir. (...) cetvelden de anlaşılabilceği gibi, 1931-35 yıllarında İstanbul’da ölümlerin %21 i 0-4 yaşındaki çocuklara düşmektedir. Bu nisbet 1031-34 yıllarında İzmir’de %30.5, Ankara’da hatta %43’ü bulmuştur.”²⁸

Atalay Yörükoğlu’na göre yirminci yüzyılın başlarında çocuk bakım kurumlarında bakılan bebeklerin yarısından çoğu hatta bazen yüzde 75’e yükselen bir oranı ölüyorlardı. Koruyucu aile bakımının devreye girmesi ile birlikte ise bebeklerin ölüm oranında hızlı düşüşler görüldüğünü belirtmektedir. Yörükoğlu birkaç yüzyıl önce öksüz yuvalarını yöneten bir papazın 20. yüzyılda anlaşılan bu gerçeği görebildiğini ve ‘bebekler acı ve üzüntüden ölüyorlar’ dediğini belirtmektedir. Ancak bebeklerin sevgisizlikten ölümlerine yol açana ‘kışla tipi’ çocuk bakım kurumları yüzyıllar boyunca varlığını sürdürdürmüştür. Ancak kışla tipi büyük kurumlarda kalan bebekler ve çocukların karşı karşıya kaldıkları tek risk ölüm riski değildir. İnsan hayatının sonraki dönemlerini de belirlemektedir. Kurumlarda yetişen çocuklar üzerine yapılan araştırmalar, buralarda yetişen ve büyüyen çocukların hayata hazırlanamadıkları, yetişkinlikte olması gereken bireysel sorumluluk alma, girişkenlik gibi bir dizi beceriden yoksun oldukları gözlenmiştir. Yuva ya da Kurum Hastalığı (Hospitalism) olarak da tanımlanan bu sendromu gösteren yuvalardaki bebekler ve çocuklar şöyle tasvir edilmiştir. “Sıkı, donuk bakışlı, çevresiyle, ilgisini kesmiş, parmak emen, yerinde sallanan, geniş getiren bir sürü inan yıkıntısı. Kimisi ağlamayı

28 Ömer Celâl Sarç, “Türkiye’de Çocuk Ölümleri,” *İş*, Sayı 34, 1943, s. 63.

Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü

unutup içine kapanmış, kimisi acı acı ağlayan yaratıklar. İki yaşına gelip de yürüyemeyen, birkaç söz bile söyleyemeyen, gülmeyi bilmeyen insan yavruları.”²⁹

Bu konuda Türkiye’de yapılmış en kapsamlı sosyal hizmetler çalışmalarından birisi olan ve 1962 yılında toplanan ‘II. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı’nda koruyucu aile konusu etraflıca incelenerek önemli tespitler yapılmıştır. Konferansa sunulan raporda evlatlık olarak başka ailelere satılan çocukların içinde bulunduğu olumsuz koşullar anlatıldıktan sonra; bu olgunun yoksulluk nedeniyle ortaya çıkması nedeniyle tek başına evlatlık verilen çocukların yoksul ana babalarının değil devletin de sorumlu olduğu belirtilmektedir.³⁰ Ana teması ‘korunmaya muhtaç çocuklar’ olan konferansta, ‘korunmaya muhtaç çocukların müessesese bakımı’ komisyonu, kurum bakımının çocuklar açısından hem zararlı hem de gerekli yanlarını tespit etmeye çalışmıştır.

Aynı konferansın ‘Koruyucu Aile Komisyonu’ da kurumların çocukların gelişimi açısından getirdiği olumsuzluklar şöyle tespit edilmektedir:

“Toplu halde, enstitülerde yaşayan çocukların ne teke tek münasebet kurabilecekleri ne de bir aile havası içinde yaşayabilecekleri düşünülemez. Bu sebeple ruhi gelişmeleri engellemelerle doludur, aynı yaşta aile içinde yaşayan çocuklarla mukayese edildiklerinde, şahsiyet yapılarında önemli kusurlar görülür. Zekâları normal olanlar dahi gerek entelektüel gerek emosyonel bakımdan geri seviyededirler. Kendilerine ve başkalarına güvenleri çok azdır. Pasif ve ürkektirler veya bunu tam aksine yersiz

29 Yörükoğlu, a.g.e., s.169.

30 Medeni Kanunun amir hükümlerine rağmen çocukların bakımları konusunda gerekli maddi desteği sağlamayan “devletin 36 yıldır bu yükümlülüğünü yerine getirdiğini iddia ve bunu ispat güçtür. Şu halde ailenin suçunda Devlet de beraberdır. Yani Anayasanın 35. maddesi bu suça ‘Diğer Kamu Tüzel Kişileri’ diyerek İl idaresini, belediyeleri ve köy kurullarını da ortak etmiştir” denmektedir. Bkz. “Çocuğun Sömürülmesine Engel Olunması, Toplumun İstenilmeyen Etkilerinden Korunması ve Boş zamanlarının Değerlendirilmesi Hakkında Rapor”, T.C., SSYB Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü, II. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı içinde, (Ankara 5-8 Mayıs 1962, Ankara: Akın Matbaası), s.147.

Abdullah Karatay

*bir güvene sahip olup muvazenesizce atak ve mütecavizdirler. Cemiyet hayatına intibakları güç olur.*³¹

Kurum bakımına yönelik yapılan tespit ve eleştiriler nedeniyle ‘profesyonel koruyucu aile’ bakımı daha sık bir şekilde gündeme gelmektedir. Görüldüğü gibi ‘koruyucu aile bakımı’ kurum bakımı modelinin sakıncaları ve eleştirilmesi ile varılan bilginin üzerinden modern bir sosyal hizmet yöntemi olarak geliştirilmeye çalışılmaktadır. ‘Koruyucu aile’ modern öncesi dönemlerde birçok toplumda görülen ‘beslemelik’ gibi geleneksel çocuk bakımdan farklı olarak, çocukların sağlıklı gelişimine dair bilimsel bulgular dikkate alınarak kurumsal bakıma en uygun alternatiflerden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de koruyucu aile ile ilgili ilk yasal düzenleme 1926 tarihli Türk Medeni Kanununda yapılmıştır.³² Medeni Kanun çocukların korunması açısından koruyucu aile dışında da çok sayıda hüküm getirmiştir. 1926 tarihli Medeni Kanun anne ve babanın görevlerini yerine getirmemeleri halinde yargıcın çocuğu koruma amacıyla aileden almasına ve gerekirse velayetin kaldırılması ve çocuğun bir kuruma yerleştirilmesine (Medeni Kanun m. 360) ilişkin düzenlemeler getirmiştir.³³ Diğer bir yasal düzenleme ise 1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’dur. Bu kanunun 159. maddesi çocukların koruyucu ailelere verilebileceği ve bu hususun belediyelerce

31 *II nci Milli Sosyal Hizmetler Konferansı, Ankara 5-8 Mayıs 1962*, (Ankara: SSYB, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, No: 23), s.70.

32 Sevgi Usta Sayıta, *Türk Hukukunda Çocuğun Koruyucu Aile (Kişi) Yanına Yerleştirilmesi*, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1996), s.28.

33 Ali Naim İnan, “Çocuk Hukukunun Tarihsel Gelişimi ve Hukuk Sistemimizde Çocuğun ve Haklarının Korunması”, Sevda Uluğtekin (Proje Danışmanı), *Gözetim Mekanizması Destek Hizmetleri: Ankara İli Pilot Projesi: Gözetim Görevlileri Eğitim Programı*, (Ankara: Dostlar Dayanışma Derneği Ankara Şubesi Yayınları, 2005), s.70.

Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü

düzenlenmesini öngörmektedir.³⁴ 1949 yılında çıkan 5387 sayılı ilk KMÇ Kanunu ile 1957 yılında çıkarılan 6972 sayılı KMÇ Kanunu’nda da koruyucu ailelerden söz edilmektedir. Ancak bu hükümlerin uygulanmasına ilişkin yönetmelik düzenlemesi uzun yıllar yapılmamıştır. 1958 yılında çıkarılan kanunun uygulanmasına ilişkin Talimatname’de koruyucu aile sistemine ilişkin ayrıntılar tespit edilmiştir.³⁵ Bu düzenlemelere rağmen 1960 yılına kadar koruyucu aile uygulamasına ilişkin somut bir ilerleme olmamıştır.³⁶

34 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nun KMÇ’in hem kurum yanında hem de aile yanında korunmasını düzenlenmiştir. Ancak her iki düzenlemeden ayrı kurumları sorumlu kılmıştır. Kanunun çocukların kurumsal bakımını öngören 158. maddesi şöyledir: “Yedi yaşından aşağı olan metruk, öksüz veya babası ve anası hayatta çocukları gerek para ile ve gerek parasız kabul ederek bakan resmi ve hususi bütün müesseseler Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletinin murakabe ve teftişine bağlıdır. Bu tarzdaki müesseselerin küşadı, sahipleri tarafından Vekaletle ihbar olunur.” Koruyucu aileyi düzenleyen 159. madde ise şöyledir: “Nezdine yedi yaşından aşağı çocukları para mukabilinde bakmak üzere alan eşhasın evvela mahalli belediyesinden müsaadei mahsusa alması mecburidir. Belediye heyeti sıhhiyesince bu gibi eşhasın ikametgâhı ve sair şartları muvafık görüldüğü tasdik edilmeden bu müsaade ita edilmez. Bu gibi eşhasın ikametgâhları da 158 inci maddede bahsedilen teftişe tabidir.” Ayrıca 7 yaş sonrası KMÇ için 161. maddede Milli Eğitim Bakanlığı ve/veya köy ihtiyar heyetler sorumlu kılınmıştır. KMÇ için bu çok kurumlu sorumluluk düzenlemesi daha sonra 1949 yılında çıkan ilk Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanununun temelleri atılmıştır. Bkz. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Kabul Tarihi: 24/04/1930, Resmi Gazete Tarihi: 06/05/1930.

35 Sevgi Usta Sayıta, *a.g.e.*, s. 29.

36 Ethem Çengelci, *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu*, (Ankara: Aydınlar Matbaası, 1998), s. 9; Yine aynı konudaki gecikme ile ilgili olarak Nesrin G. Koşar şu tespiti yapmaktadır: “Ülkemizde geleneksel olarak çocuğun başka bir ailede bakılmasının bir sisteme bağlanması ve kurumsallaşmasının 1961 yılında Ankara’da uygulanan bir pilot proje ile başladığı kabul edilebilir. Bir dizi koruyucu aile seminerinde “sosyal yardımcı” lar yetiştirilmiştir. Sosyal hizmetlere ilişkin ilk eğitim kurumu olan Sosyal Hizmetler Akademisinin de o yıl (1961) kurulmuş olması dolayısıyla bu tür özel kurslarda koruyucu aile hizmetini yürütecek personelin yetiştirilmesi zorunlu olmuştu. Program basın yayın aracılığıyla halka duyurulmuş, başvuran aileler arasından uygun bulunanlara çocuk yuvalarındaki korunma karalı çocuklardan uygun olanlar yerleştirilmiştir.” Koşar, s.73.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2017;
sayı: 5,
389-427

Abdullah Karatay

1950'li yılların ortalarından 1960'lı yılların sonuna kadar sosyal hizmetler alanında; özellikle Sosyal Hizmetler Akademisi, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğünde birçok yabancı uzman görevlendirildiği bilinmektedir. Bu kişilerden biri olarak Amerikalı uzman Bernard Russel müşavir olarak görevlendirildiği Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü'nde 1960 yılında koruyucu aileyi gündeme getirmiştir. Yapılan çalışmalarda özellikle 0-6 yaş KMCÇ'in özel ilgiye muhtaç olduğu ve kurum bakımının bu çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yarattığı tezi savunularak, alternatif olarak koruyucu aileler önerilmiştir. Böylece koruyucu aile fikrinin somut olarak tartışılması ve uygulanması bu tartışmalardan sonra hayata geçebilmiştir. Ayrıca toplantılarda Türkiye'deki KMCÇ yönelik kurumsal ve diğer sosyal yardım hizmetlerinin de yetersiz olduğu, bu hizmetlere ek olarak koruyucu aile hizmetinin ülkede başlatılmasının uygun olduğuna karar verilmesi üzerine, bu yöndeki çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmalarda koruyucu aile, belli bir ücret karşılığında KMCÇ'in bir aile yanında bakımı olarak tanımlanmaktadır. Ancak koruyucu aile sisteminin 'beslemelik' sisteminden ayrılması için belli fonksiyonların yerine getirilmesi gerektiği tespit edilmektedir. Bunlar, koruyucu aile olarak tanımlanacak ailelerin incelenmesi, bu incelemeler ile çocuk aile uyumu çalışmalarını takip edecek 'sosyal hizmet elemanı'nın temin edilmesi, çocukların öz anne ve babaları ile temasının sürdürmesini sağlayacak sosyal hizmet elemanı ve koruyucu aileye ücret ödenmesidir. 1961 yılı içinde bu amaçla, yani gerekli meslek elemanı yetiştirmek üzere eğitim kursu düzenlenerek, 31.3.1961 tarihinde de ilk koruyucu aile başvurusu kabul edilmiş; yapılan çalışmalar sonunda da Haziran ayında Türkiye'de ilk uygulama olarak ilk çocuk koruyucu aile yanına yerleştirilmiştir.³⁷ Ankara'da bir pilot çalışma olarak başlayan bu çalışma daha sonra diğer illerde de uygulanmaya başlamıştır.

37 "Koruyucu Aile Raporu", *II nci Milli Sosyal Hizmetler Konferansı, Ankara 5-8 Mayıs 1962* içinde, (Ankara: SSYB, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, No: 23), s. 72.

Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü

Ancak Türkiye’deki koruyucu aile uygulamasının aileler tarafından ‘evlat edinme’ye bir basamak olarak görüldüğü ve bundan dolayı da koruyucu ailenin bir koruma sistemi olarak yerleşemediği bilinmektedir. Türkiye’de evlat edinmenin temel olarak 0-1 yaş grubu çocuklara yönelik olması, evlat edinme şartlarının ağır olması ailelerin bir kısmını koruyucu aileye yönlendirmektedir.³⁸ Böylece 1960’lı yıllarda başlayan profesyonel koruyucu aile sistemi tedrici bir gelişme göstermekle birlikte hâlâ yatılı kurum bakımı karşısında çok geri bir noktadadır. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi 1961 yılında başlayan koruyucu aile sistemi ile koruyucu aileye verilen çocuk sayısında önemli bir artış gözlenmektedir; örneğin 1993 yılı verilerine bakıldığında toplam 18.862 çocuğun korunma altında kurumlarda barındırıldığı 404 çocuğun ise bir koruyucu aile yanına yerleştirilebildiği görülmektedir. Yani söz konusu dönem içinde korunmaya muhtaç çocukların %2.14’ünün koruyucu ailede bakıldığı söylenebilir.

Tablo: 2 Koruyucu Aileye Yerleştirilen Çocuk Sayısı (1961-1993)

Yıllar	Çocuk Sayısı
1961-1975	544
1975-1983	503
1983-1993	2128
TOPLAM	3175

Kaynak: “Koruyucu Aile Hizmeti Çalışma Grubu Raporu” 2000’li Yıllara Doğru Sosyal Devletin Gerçekleştirilmesinde Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi içinde, (Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayını, Sayı 1, 2005), s. 84

38 Evlat edinme yasal olarak 0-1 yaş çocuklarla sınırlı olmamakla KMC’den genellikle 0-1 yaş grubundaki evlatlık ediniliyor. Örneğin bkz. “Evlat Edinme Çalışma Grubu Raporu”, 2000’li Yıllara Doğru Sosyal Devletin Gerçekleştirilmesinde Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi içinde, (Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayını, Sayı 1, 2005), ss.89-105.

Abdullah Karatay

Görüldüğü gibi koruyucu ailenin profesyonel bir sistem olarak uygulanmaya başladığı; ancak kurumsal dağınıklığın söz konusu olduğu 1960'lı yıllardan 1983 yılına kadar koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuk sayısında önemli bir farklılaşma olması söz konusu değildir. Bu durum devletin koruyucu aile sistemini geliştirmek için gerekli yapılaşma konusunda yeterli adımlar atmaması yanında; toplumda kökleşmiş çocuk koruma pratiklerinin devam ediyor olması ve toplumda buna karşı ciddi bir itirazın yükselmemiş olması ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.³⁹ Sosyal hizmetler alanında bir tek kurumun (SHÇEK) sorumlu olmaya başladığı 1983 yılından itibaren ise koruyucu aileye verilen çocuk sayısında kısmi bir artış görülmektedir. Ancak bu artışa rağmen, yukarıda da belirtildiği gibi, koruyucu aileye verilen çocuk sayısı toplam KMÇ sayısı içindeki oranı hâlâ son derece düşük bir durumdadır.

Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar ve Değerlendirmeler

1961 yılında Ankara'da yabancı uzmanların desteği ile kurum tarafından başlatılan bir proje olarak başlayan koruyucu aile uygulaması, o dönem sosyal hizmet örgütlenmesinin de dağınıklığı nedeniyle yeterince gelişmemiştir. Örgütlenme durumu dikkate alınarak ve koruyucu ailenin diğer illere de yayılması sağlamak için 1976 yılından itibaren Çocuk Bakım Yurtları görevli kılınmıştır.⁴⁰ Bu dönemden sonra uygulamanın için daha çok farklı il, daha

39 Koruyucu aile sisteminin yeterince gelişmemesini Birsen Gökçe batı taklitçiliği ile açıklamaktadır. Ona göre Türk toplum yapısına uygun olmayan bir sistem olarak koruyucu aile sistemi yerine Türk toplum yapısına uygun olan, KMÇ'in kendi ailesi içinde ya da akrabalarınca bakılması üzerinde durulmalıdır. Bkz. Birsen Gökçe, *Cumhuriyet Döneminde Çocuk ve Gençlere Ait Yasal Düzenlemeler ve Yayınlar*, (Ankara: T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1983), s.11.

40 Nilgün Balamir, "Türkiye'de Koruyucu Aile Uygulaması", Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri Sempozyumu, 22-23 Haziran 1983 içinde, *yayına hazırlayan* Esin Onur, (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1983), s.70.

Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü

fazla meslek elemanı girmiş ve sonuçta alanda daha fazla bilgi birikmeye başlamıştır. Ortaya çıkan sorunlar ve çözümlerine ilişkin değerlendirmeler de bu dönemle birlikte baş göstermeye başlamıştır. Nilgün Balamir 1961-1982 yıllarını ve koruyucu aile sisteminin değerlendirmesini kapsayan bir çalışmadan söz etmektedir. Bu çalışma 850 koruyucu aileyi ve bu ailelerin baktığı çocukları kapsamaktadır. Araştırmanın çocuklara ilişkin bazı veriler şöyledir: Ailelerin % 33’ü 0-1 yaş, %27’si 1-3 yaş, %29’u 3-6 yaş, %4’ü 6-12 yaş ve %7’si de 12- 18 yaş arasındaki çocukları tercih etmişlerdir.⁴¹ Balamir ailelerin küçük yaştaki çocukları tercih etmesini, ailelerin çocukları ‘kendi değerleri doğrultusunda eğitime isteği’ olarak açıklamakla aslında, sistemin ‘evlat edinme’ saiki ile yapıldığını dolaylı olarak belirtmektedir. Çünkü aynı araştırmanın çocukların cinsiyetine ilişkin verilerine bakıldığında yine bu durumu destekleyecek bir durumla karşılaşmaktadır. Evlat edinme pratiğinde çocuk ‘benim’ olduğu için aileler evlat edinilen çocuğu daha kolay kabul etmektedir. Bu nedenle aileler koruyucu aileyi değil daha çok evlat edinmeyi tercih etmektedirler.

*“Koruyucu aile bakımında bulunan çocukların cinsiyetleri incelendiği zaman 850 çocuktan 518’nin kız, 332’sinin ise erkek çocuk olduğu görülmüştür. Ülkemizde miras, soyu devam ettirme, sosyal güvenlik gibi nedenlerle erkek çocuğa verilen önem bilinmekte iken, kız çocuklarını almak isteyen ailelerin çoğunlukta olması manidardır.”*⁴² Bu ‘manidarlık’ aslında ailelerin yine ‘evlat edinme’ duygusu ile de ilişkilidir. Çünkü yine aynı yerde Balamir’in verdiği bilgilere göre koruyucu aile ailelerin % 82’sinin kendi çocukları yoktur ve bu ailelerin %45’i çok kısa bir süre sonunda koruyucu ailesi oldukları çocukları evlat edinmektedirler. Bu durum 1961-1982 döneminde koruyucu aileye yerleştirilen çocukların Balamir’in verdiği yaş dağılımından da anlaşılmaktadır. Yine Balamir’e göre o dönem koruyucu aile sistemi

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2017;
sayı: 5,
389-427

41 Nilgün Balamir, *a.g.e.*, s.72.

42 *a.g.e.*, s.72.

Abdullah Karatay

'profesyonellikten uzak, prosedürleri güç olan evlat edinme için bir ön aşama gibi uygulanmaktadır.

Balamir tarafından aynı yerde aktarılan, 1983 yılında Ankara Atatürk Çocuk Bakım Yurdunda yapılan incelemede, koruyucu aile olmak için yapılan toplam 85 müracaatın %84,7'sinin evlat edinme amaçlı olduğu belirlenmiştir.⁴³ Ayrıca uygulamada görülen aksaklıklar ve yapılan gözlemler de, 1980'li yıllara kadar Koruyucu Aile sisteminin 'profesyonelik'ten uzak olduğunu göstermektedir. O dönem mevcut koruyucu ailelerin baktıkları çocukları genellikle dış dünyadan gizledikleri ve profesyonel koruyucu ailenin en önemli unsuru olan çocukların biyolojik ebeveynleri ile ilişki kurmalarında sorunlar çıkardığı tespit edilmektedir.⁴⁴

Bu alanda önemli bir diğer husus da koruyucu aile sisteminin başladığı 1961 yılından SHÇEK'nun kurulduğu 1983 yılına kadarki 22 yıllık süre içinde toplam sadece 1000 civarında çocuğun koruyucu aileden hizmet almış olmasıdır. Zuhul Arnaz'a göre ise koruyucu aile uygulamasının başladığı 1961 yılından 1992 yılına kadar geçen süre içinde 2771 çocuk koruyucu aile yanına yerleştirilmiş ve bunların $\frac{3}{4}$ 'ü daha sonra aileler tarafından evlat edinilmiştir. Bu bilgiden hareketle Arnaz da koruyucu aile uygulamasının profesyonellikten uzak ve ailelerin evlat edinme ihtiyacı için bir araç olarak kullanıldığını belirtmektedir. Zuhul Arnaz'a göre 1993 yılında çıkarılan yeni bir Koruyucu Aile Yönetmeliği ve ardından başlatılan Proje ile koruyucu aile gerçek anlamda ilk kez bir profesyonel bir çalışmaya dönüşmeye başlamıştır.⁴⁵

43 a.g.e., s.72.

44 a.g.e., s.72.

45 Zuhul Arnaz, "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Koruyucu Aile Projesi (KAP) Değerlendirilmesi", 4. Sosyal Hizmetler Konferansı (26-28 Mayıs 1994, Ankara), 200'li Yıllara Doğru Sosyal Devletin Gerçekleştirilmesinde Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi içinde, yayına hazırlayan: Kasım Karataş, (Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi, yayın no: 3) , ss.135-136.

Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü

SHÇEK döneminden yani 1983’ten 2000’li yılların başına kadar olan dönemde de yukarıda anılan durum devam etmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayınlanan Cumhuriyet dönemi istatistiklerinde bu durum takip edilebilmektedir.

Tablo: 3

SHÇEK Döneminde Koruyucu Ailedeki Çocukların Toplam KMÇ İçindeki Oranı

Yıl	Kurumdaki Çocuklar (Yuva/Yurt)	Evlat Edindirilen Çocuklar	Koruyucu Ailedeki Çocuklar	Toplam	KA'deki Çocukların Oranı (%)
1985	16778	116	152	17046	0.89 %
1988	17000	247	164	17411	0.94 %
1990	18438	142	119	18699	0.64 %
1992	18132	466	386	18984	2.03 %
1994	17265	511	138	17914	0.77 %
1996	16632	412	46	17090	0.27 %
1999	16389	485	425	17299	2.27 %
2000	17136	429	118	17683	0.67 %
2001	17482	511	495	17993	2.75 %

Kaynak: "İstatistik Göstergeler 1923-2004", Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, s. 131.

Türkiye’deki koruyucu aile uygulamasını toplam kalite yönetimi açısından değerlendiren Arzu İçağasıoğlu’na göre, uygulamada verilen hizmetlerde bir ‘kalite’den söz etmek oldukça güç. Türkiye’deki uygulamada koruyucu aileler bir profesyonel bakıcı olmak noktasında değil, çocukla duygusal ilişki kuran, onun annesi-babası olmaya çalışan kişiler olarak

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2017;
sayı: 5,
389-427

Abdullah Karatay

karşımıza çıkmaktadırlar. Oysa yukarda da belirtildiği gibi, koruyucu aile bir profesyonel bakım uygulaması olmasına rağmen Türkiye’de evlat edinmenin bir ön aşaması olarak hayata geçmektedir. İçağasıoğlu’na göre bu durum yeni bir yönetmeliğin çıkarıldığı 1993 yılına kadar sürmüştür.⁴⁶

Koruyucu aile uygulamasının yaygınlaşması için özellikle 2000 yılından itibaren çalışmalarda bir artış olduğu görülmektedir. Bu çalışmaların en önemlisi koruyucu ailenin yaygınlaştırılması için yapılan tanıtım ve duyuru kampanyalarıdır. Bu çerçevede koruyucu aile sisteminin ‘profesyonelliği’ ön planda tutulduğu görülmektedir. Yapılacak profesyonel ‘iş’e karşılık koruyucu ailelere sağlanan ücret, muafiyetler ve koruyucu ailede kalan çocukların kurumdayken sahip olduğu hakların muhafazası vurgulanarak sistem tanıtılmaktadır.

Ayrıca son yıllarda bu alanda daha çok araştırma da yapıldığı görülmektedir. SHÇEK’ten hizmet alan bütün gruplara yönelik yapılan geniş kapsamlı bir araştırmada koruyucu ailede bakılan çocuklar, koruyucu aileler ve bizzat çocuklarla da görüşülerek bazı sonuçlara ulaşılmaktadır.⁴⁷

Araştırmaya göre “511 koruyucu ailenin yüzde 74’ünde hem koruyucu anne hem koruyucu baba, yüzde 19,8’inde yalnızca koruyucu anne, yüzde 1,2’sinde ise yalnızca koruyucu baba vardır. Koruyucu ailelerin 473’ü bir çocuğun korumasını üstlenmiştir. İki çocuğun koruyucu aileliğini üstlenen ailelerin sayısı 35’tir; yalnızca 3 aile üç çocuğun bakımını üstlenmiştir. Koruyucu ailelerin yüzde 52,6’sının evinde, bakımı üstlenilmiş çocuk dışında ailenin en az bir öz

46 Arzu İçağasıoğlu “Koruyucu Aile Hizmetinin Toplam Kalite Yönetimi (TKY) Açısından Değerlendirilmesi”, İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet, Prof.Dr. Nesrin Koşar’a Armağan içinde, Kasım Karataş ve Çiğdem Arıkan (yay. haz.), (Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Yayın No: 9, 2001), ss. 157-158.

47 Araştırmanın kitabı basılmamış olmakla birlikte; geniş bir özeti içeren ‘yönetici özeti’ne SHÇEK’in web sitesinde yer almaktadır. Bundan sonra ‘SHÇEK araştırması’ olarak anacağımız veriler <http://www.shcek.gov.tr/Arastirmalar/cocuk.doc> adresinden 06.11.2007 tarihinde ulaşılmıştır.

Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü

*çocuğu daha yaşamaktadır. Evlerinde 10 yaşından küçük öz çocukları olan ailelerin oranı yüzde 6’yı geçmemektedir.*⁴⁸ Bu verilerden de anlaşılacağı üzere koruyucu ailelerin yaklaşık yarısının evinde baktığı bir çocuğu yoktur; bu ailelerin %74’ü ise iki ebeveynli ailelerden oluşmaktadır. Bu da ailelerin hala esas olarak koruyucu aile olmaktan çok ‘kendi çocuğu ya da evlatlığı olması’ geleneğini akla getirmektedir.

Aynı araştırmaya göre koruyucu ailede bulunan çocukların yüzde 70,5’i kız, yüzde 29,5’i erkektir. Ayrıca çocukların mevcut yaş ortalaması 10.6 olmakla birlikte, Koruyucu aile yanındaki çocukların koruyucu aile yanına yerleştirildikleri ortalama yaş 3,8’dir.⁴⁹ Görüldüğü gibi aileler küçük yaş grubu çocukları tercih etmekte ve yine esas olarak evlatlık edinme düşüncesi ile hareket etmektedir.

Koruyucu aile sisteminin tanıtılması ve yaygınlaştırılması dönemin kamu kurumu SHÇEK’nun en önemli handikaplarının başında gelmektedir. Sözü geçen araştırmada bu konuya ilişkin ilginç bir bulgudan söz edilmektedir. Bir orta Anadolu kenti olan Kayseri’nin Türkiye genelinde 53 koruyucu aile ile üçüncü sırada olduğu belirtilmektedir. Kayseri’nin bu konuda ön sıralara geçmesi ise araştırmada SHÇEK kuruluşlarındaki ‘gönüllü çalışmalar’ ile açıklanmaktadır. Bu ilde tanıtım ya da kampanyalar değil, gönüllülerin kurumda gönüllü çalışmalarının belirleyici faktör olduğu tespiti yapılmaktadır.⁵⁰ Kişilerin koruyucu aile olması için sadece kampanya ya da duyuruların ‘dış bilgisinin’ yeterli olmadığı, insanlarla ‘birebir’ çalışmanın önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2017;
sayı: 5,
389-427

48 <http://www.shcek.gov.tr/Arastirmalar/cocuk.doc>, s.24.

49 <http://www.shcek.gov.tr/Arastirmalar/cocuk.doc>, s.25.

50 <http://www.shcek.gov.tr/Arastirmalar/cocuk.doc>, s.26.

Bazı Karşılaştırmalarla Türkiye’de Koruyucu Aile

Koruyucu aile korunmaya muhtaç çocuklar için bütün dünyada öncelik verilen alternatif bakım ve koruma modelidir. İngiltere genelinde örneğin 64.000 korunma altındaki çocuğun yaklaşık 55.000’i koruyucu aile yanında yaşıyor. Bu sayı herhangi bir sebeple korunma ve bakım altına alınan 81.000 çocuğun yaklaşık% 80’ini oluşturuyor.⁵¹ Yani KMCÇ’ların büyük çoğunluğu kurumlarda değil uygun aileler yanında bakılmaktadır.

Amerika Birleşik Devletlerinde de korunmaya muhtaç çocukların büyük çoğunluğu ‘koruyucu aileler’ yanında bakılmaktadır. Sisteme giriş çıkışlar ve alternatif bakım modelleri arasında sık değişimler gözlenen ABD’de 2015 yılında 427,910 çocuk bakım altındadır. Bunların % 45’i akraba olmayan koruyucu ailelerde bakılırken, % 30’u akraba koruyucu aileler yanında bakılmaktadır. Korunma altındaki çocukların böylece %75’i koruyucu ailelerde kalırken, % 14’ü yurt ve grup evlerinde kalmaktadır. Geri kalan %6’lık bölümdeki çocuklar ise gözlem altında bağımsız evlerde ya da geçici olarak kurumlarda kalmaktadır.⁵²

Türkiye’de ise 4319 aile yanında 5247 çocuk koruyucu aile yanında bakılmaktadır.⁵³ Korunma altında alınan çocuklara yönelik modeller ve isimlendirmelerde son yıllarda ciddi bir çeşitlenme görülmektedir. Klasik yurt ve yuva bakımı terkedilmeye çalışılırken çocuk evlerinde bakım ya da çocukların evde desteklenerek korumasına kadar çeşitli bakım modelleri geliştirilmeye çalışılmaktadır.

51 The Fostering Network, “Fostering Statistics”, Erişim 17 Haziran 2017, <https://www.thefosteringnetwork.org.uk/advice-information/all-about-fostering/fostering-statistics>.

52 <https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/foster.pdf#page=6&view=Outcomes> S. 4 (Erişim: 17.06.2017).

53 Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Koruyucu Aile Resmi İnternet Sitesi, Erişim 17 Haziran 2017, <http://www.koruyucuaille.gov.tr/>.

Tablo: 4 Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklara Verilen Hizmetler

ÇOCUĞA YÖNELİK HİZMETLER	
Çocuk Sayıları Kuruluş Bakımı Altında Bulunan	13.319
Koruma Altına Alınmadan Aile Yanında Destek Verilen	84.872
Aileye Döndürülen Çocuk	11.227
Evlat Edindirilen	15.007
Koruyucu Aile Yanında Bakımı Sağlanan	5.004
Koruyucu Aile Sayısı	4.115
Özel Kreş ve Gündüz Bakım Evlerinde Ücretsiz Bakılan	2.237
Toplam	135.781

Kaynak: ASPB, Erişim 17 Haziran 2017, <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/544e2899369dc318044059c3/2016.pdf>.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü verilerinden derlenen tablodaki verilere göre halen Türkiye’de korunmaya muhtaç olduğu tespit edilen ve çeşitli şekillerde desteklenen toplam çocuk sayısı 135.781 kişidir. Bu çocukların en büyük kısmı yani 84.872’ü ailesi yanında nakdi yardımla desteklenerek bakılmaktadır. Bu çocuklar aileleri yanında kaldıkları halde bakanlıkça çocukların korunmaya muhtaç çocuk olarak kabul edilmektedir. Bu sayının toplam KMÇ çocuk içindeki oranı oldukça yüksektir (%62,5). Bu durum bakanlığın isminde yer alan ‘ailecilik’ politikası ile son derece uyumludur; yani ailelerin sosyal yardımla desteklenerek çocuklarına bakılmasının tercih edildiği anlaşılmaktadır.

Koruyucu aile ailede bakılan çocuk sayısının toplam KMÇ içindeki oranı ise %3.7’dir. Toplam korunmaya muhtaç çocuk sayısından “Koruma Altına Alınmadan Aile Yanında Destek Verilen Çocukların” sayısı yani 84.872 sayısı çıkarıldığında geriye yaklaşık 51.000 çocuk kalmaktadır ve koruyucu ailedeki çocukların bu sayı içindeki oranı %9.8’dir. Yani her durumda

Abdullah Karatay

Türkiye'deki koruyucu aile bakımındaki çocuk sayısı batı dünyasının son derece gerisinde kalmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Günümüz Türkiye'sinde korunmaya muhtaç çocukların korunması için kurum bakımından uzaklaşma ve alternatif hizmetlerin geliştirilmesi için kayda değer bir çaba göze çarpmaktadır. Geliştirilmek istenen alternatiflerden biri de 'profesyonel koruyucu aile' sistemidir. Ancak uzun yıllardır sarf edilen çabalara rağmen koruyucu aile sisteminin yeterince yaygınlaşmadığı görülmektedir. Bunun temel sebeplerinden biri Türkiye'nin geç modernleşen bir toplum olarak çocuk korumaya ilişkin geleneksel yöntemleri de uzun yıllar muhafaza etmesidir. Yukarıda da belirtildiği gibi toplum esas olarak kendi içinde çocuk koruma yolları bulmaktadır; bu çerçevede "evlatlık-beslemelik" yakın zamanlara kadar varlığını sürdürmüştür. Geç modernleşmeye bağlı olarak sosyal sermayenin karşılaştırmalı zayıf olması da önemli bir toplumsal faktör olarak değerlendirilebilir. Değerler araştırmalarında yer alan 'insanların çoğuna güvenilmesi' konusunda Türkiye'nin hemen bütün Avrupa ülkelerinin gerisinde olması; yani genel olarak güven bağlarının tanışıklık ve akrabalık üzerinden kuruluyor olması nedeniyle, 'başkasının çocuğuna' koruyucu aile olmamayı teşvik eden bir değişken olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'de kız çocuklarının aileler yanında çalıştırılarak verilmesi geleneğinin kökleşmesinin önemli nedenlerinden birisi de 1. Dünya Savaşı sürecinde ortaya çıkan kız yetim çocuklarının 'darüleytamlar' yerine, korunmak üzere ailelere verilmesidir. Atalay Yörükoğlu'nun da gözlediği yurttardaki erkek çocukların çokluğuna karşın kız çocuklarının azlığı, kız çocuklarının ailelere beslemelik

olarak verildiği fikrini güçlendirmektedir. Bu durum da süreç için bu pratiğin toplum tarafından kabul edildiği ve sıradanlaştığını göstermektedir. 1950'li yılların gazete başlıklarında yer alan 'satılık çocuklar' ibareleri, savaş döneminde başlayan kız çocuklarının besleme olarak alınması ve

Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü

çalıştırılması geleneğinin Cumhuriyet döneminde devamını göstermektedir. Ancak uluslararası sözleşmelerin kabulüyle birlikte 1964 yılında yasal olarak bu tür pratikler yasaklanmış ancak toplum içinde varlığını önemli ölçülerde devam ettirdiği anlaşılmaktadır.

Modernleşme sürecinin önemli bir dönemi olarak 1950’lerde kentleşme, göç ve gecekondulaşmanın yarattığı sorunlar karşısında devlet bazı kurumsal önlemler almaya başlamıştır. Bu dönemde ilk KMCÇ kanunu, ilk yatılı kurumlar yanında modern kamu hizmeti olarak ‘sosyal hizmetler’ de özerk bir sistem olarak şekillenmeye başlamıştır. Bu çerçevede sosyal hizmet meslek elemanlarının yetiştirilmesi için okul açılması fikri de 1950’lerin sonunda ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yurtdışından gelen Birleşmiş Milletler uzmanlarının büyük bir etkisi olmuştur. Koruyucu aile çalışması da bu uzmanlar tarafından başlatılmıştır. Yani profesyonel koruyucu aile uygulaması bu toplumun kendi dinamiği içinden doğal bir evrimle ortaya çıkmamıştır. Bu iç ve dış süreçler bütünsellik içinde değerlendirildiğinde, genel olarak sosyal hizmetler özel olarak da koruyucu aile sisteminin yetersiz oluşunu belirleyen Türkiye modernleşmesinin özellikle ‘sosyal alanda’ geç ortaya çıkması olduğunu söylemek de mümkündür.

Bu çalışmada ortaya çıkan bir tespit de koruyucu ailenin özellikle batı dünyası ile karşılaştırıldığında çok düşük bir düzeyde olduğudur. Türkiye’deki korunma altında olan KMCÇ’in ancak % 3-4’ü koruyucu ailelerde bakılmaktadır. Günümüzde devlet bu sistemin yaygınlaşması için önemli çabalar göstermesine rağmen istenilen sonucun elde edilemediği anlaşılmaktadır. Bu sorunun cevabının çocukların bakım ve korunmasına ilişkin toplumsal kültür; tarihsel birikim ile dinsel anlayışlara bakılarak anlaşılabilirliği düşünülmektedir.

Çalışma verilerine bir bütün olarak bakıldığında geçmiş günümüze gelen süreçte belli dönüm noktaları ve her dönemi belirleyen belli bir rasyonalite olduğu söylenebilir. Geçmiş ya da Cumhuriyet öncesinde baskın olan çocuk koruma modeli besleme-evlatlık yöntemi iken, bu dönemde

Abdullah Karatay

gelenek mantığının egemen olduğu; devletin rasyonel aklının belirlediği alanın çok sınırlılığı olduğu görülmektedir. 1. Dünya savaşı döneminde devlet müdahale etmekle birlikte çocukların yine ailelere teslim edildiği ve ailelerin takip edilmediği anlaşılmaktadır. Bu da modern öncesi yapıdaki devlet mantığı ile uyumlu bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Evlatlık-beslemelik çocuk koruma sisteminde koruyucu aileye doğru gelişimi seyrine bakıldığında bir karma ya da geçiş döneminden söz edilebilir. Cumhuriyetle birlikte toplumsal nizamı düzenleyen temel mevzuat batıdan nakledilirken, toplumsal değişim aynı hızda ilerlememektedir. Dolayısıyla erken cumhuriyet döneminden 1960'lara kadar genel olarak mevzuatta (örneğin Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve Belediye Kanununda) yer almakla birlikte koruyucu aile sistemi pratikte uygulanamamıştır. Erken cumhuriyet dönemi mevzuat kabulü sonrasında, ortaya başka önemli toplumsal dinamikler de çıkmaya başlamıştır. Savaş koşullarının yarattığı yoksulluk, kentlere göç, kent yoksulluğu ve bunlara bağlı sosyal sorunlar kamuyu müdahale etmeye daha fazla zorlamıştır. Bunun sonucu olarak da cumhuriyet döneminin ilk korunmaya KMCÇ kanunları 1949'lu yılında çıkmıştır. Diğer çok önemli bir dinamik 2. Dünya Savaşı sonrası Türkiye'ye gelen Birleşmiş Milletler görevlilerinin yönlendirmesi ile sosyal hizmetler yeni bir ivme kazanmıştır. Bu yeni karşılaşma, yani Batı ile Türkiye'nin karşılaşmasında Türkiye'de çok istekli olmasa da sosyal hizmet okulu, koruyucu aile sisteminin başlatılması gibi somut gelişmelerle sonuçlandı. Bu dönemde hala gelenekle modernlik arasında kararsız bir karma akıldan söz edilebilir. Bu dönemde başlayan Batılı dil ve pratiklerle karşılaşma 1980'li yıllara kadar bir çatışma halinde devam etmektedir. Sosyal hizmet sunumunda ve kullanılan dilde bir uyumluluk söz konusu değildir.

Günümüzde ise en azından dilde modern dil; yani sosyal hizmet mevzuatı artık daha baskındır. Ancak hala gerek sivil alanda gerekse devletin içinde geleneksel ya da modern öncesi pratikleri benimseyen yaklaşımlara ya da direnç noktalarına rastlanmaktadır. Bu genel olarak gelenek

Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü

modernlik ihtilafının çocuk koruma aşanında da varlığını devam ettirdiğini göstermektedir. Dini hassasiyetlere dayalı yaklaşımlar örneğin, korunmaya muhtaç çocukların ‘son çare’ olarak ailelerden alınmasını, mümkün olduğunca da evlat edinme ve koruyu aile yerine çocukların ailelerine destek verilerek çocukların biyolojik ailelerine verilmesini önemserken; günümüz baskın kamu yönetim rasyonalitesi olan neo-liberaller de bu hizmetlerin piyasa koşullarına açılmasını önemsedikleri görülmektedir. Bu direnç noktalarına rağmen koruyucu aile başta olmak üzere genel olarak sosyal hizmet yapılaşmasına egemen olan kamu rasyonalitesidir. Bu durumu da hala bir parçası olduğumuz Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler gibi küresel ve bölgesel sistemlerin koşullandırmasının belirlediği söylenebilir.

Son olarak karşılaştırmalı bakıldığında Türkiye’de yetersiz sayıda olan koruyucu ailenin varlığını açıklamak için iç dinamiklere ve sosyal hizmetler sistemine bakılması gerekmektedir. Öncelikle 1990’lı yıllarla birlikte kamunun (ilgili bakanlığın) çabalarında artışa bağlı olarak koruyucu ailedeki çocuk sayısında da artış olduğu görmezden gelinemez. Ancak hala KMCÇ’ların büyük kısmı küçük birimlerde de olsa kurumlarda bakılmaktadır ve mevcut koruyucu ailelerin sayısı hala istenen düzeyin çok gerisindedir. Bu sayısının arttırılmasının bir yolu da başarılı örnekler bakmaktır. Başarılı bir örnek olarak Kayseri gibi illerin tecrübelerine bakıldığında, ailelerin öncelikle sosyal hizmetlerle gönüllü olarak tanışmasının koruyu aile olma motivasyonunda çok etkili olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla koruyucu aile sayısının arttırılması için sadece kitle iletişim araçları üzerinden bilgilendirilmenin yeterli olmayacağı açıktır. Toplumun ‘ötekine’ ilişkin algısında değişim için, sosyal sermayede artış ve genel eğitim düzeyinde iyileşme gerekmektedir; ancak bu süreç de kendiliğinde olmayacaktır. Ötekine ilişkin algının değişmesi için ‘karşılaşma’, katılma ve somut işbirlikleri önemlidir. Sosyal hizmet gönüllüleri bu anlamda koruyu aile için önemli bir hedef kitledir. Bu çalışmaları örgütlemek için, bir sosyal hizmet metodu olarak ‘toplum örgütlenmesini’ hayata geçirmek ve bunun

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2017;
sayı: 5,
389-427

Abdullah Karatay

için de sosyal hizmet alanında profesyonel eğitim almış ‘sosyal çalışmacılar’ çok önemli bir unsur olacaktır. Bu hususlar önemlidir çünkü hala sosyal hizmet alanının başat meslek elemanı ve alanda göreve başlamadan, okul sürecindeki uygulamalarla sosyal hizmetlerle tanışan, alana hazırlık olarak giden tek meslek sosyal çalışmadır. Özellikle alana ilişkin eğitilmiş sosyal çalışmacı (sosyal hizmet uzmanı) sayısının yeterli bir sayıya çıkarılması ve alanın örgütlenmesinde etkin rollerde olması da son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

II. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı, Ankara 5-8 Mayıs 1962, (Ankara: SSYB, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları), No: 23.

Abdullah Karatay, “Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu” *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Marmara Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, 2007.

Ali Naim İnan, “Çocuk Hukukunun Tarihsel Gelişimi ve Hukuk Sistemimizde Çocuğun ve Haklarının Korunması”, Sevda Uluğtekin (Proje Danışmanı), *Gözetim Mekanizması Destek Hizmetleri: Ankara İli Pilot Projesi: Gözetim Görevlileri Eğitim Programı*, (Ankara: Dostlar Dayanışma Derneği Ankara Şubesi Yayınları 2005).

Arzu İçağasıoğlu, “Koruyucu Aile Hizmetinin Toplam Kalite Yönetimi (TKY) Asından Değerlendirilmesi”, İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet, Prof.Dr. Nesrin Koşar’a Armağan içinde, *yayına hazırlayanlar*, Yrd. Doç Dr. Kasım Karataş ve Doç. Dr. Çiğdem Arıkan, (Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Yayın No: 9, 2001).

Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü

Atalay Yörükoğlu, *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları 1983).

Birsen Gökçe, *Cumhuriyet Döneminde Çocuk ve Gençlere Ait Yasal Düzenlemeler ve Yayınlar*, (Ankara: T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı 1983).

Birsen Gökçe, *Memleketimizde Cumhuriyet Devrinde Kimsesiz Çocuklar Sorunu*, T.C. SSY Bakanlığı, (Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 55, 1971).

Ethem Çengelci, *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu*, (Ankara: Aydınlar Matbaası 1998).

Erhan Başyurt, *Ermeni Evlatlıklar – Saklı Kalmış Hayatlar*, (İstanbul: Karakutu Yayınları 2006).

“Evlat Edinme Çalışma Grubu Raporu”, *2000’li Yıllara Doğru Sosyal Devletin Gerçekleştirilmesinde Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi* içinde, (Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayını), Sayı 1.

Ferhunde Özbay, “1911 – 1922 Yıllarında Anadolu’nun Kimsesiz Kız Çocukları” *Savaş Çocukları- Öksüzler ve Yetimler* içinde, Emine Gürsoy-Naskali ve Aylin Koç (edt.), (İstanbul: Umut Kağıtçılık 2003).

Ferhunde Özbay, “Turkish Female Child Labor in Domestic Work: Past and Present”, Project Report prepared for ILO/IPEC, 1999.

Hakan Y. Erdem, *Osmanlıda Köleliğin Sonu 1800-1909*, 1. Basım, (İstanbul: Kitap Yayınevi 2004).

İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, (İstanbul: Pan Yayıncılık 2000).

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2017;
sayı: 5,
389-427

Abdullah Karatay

“Koruyucu Aile Hizmeti Çalışma Grubu Raporu”, 2000’li Yıllara Doğru Sosyal Devletin Gerçekleştirilmesinde Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi içinde, (Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayını 2005), Sayı 1.

“Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına dair Ek Sözleşmenin onaylanmasının uygun bulunduğu hakkında Kanun,” Kabul Tarihi: 27 Aralık 1963. Resmi Gazetede Yayınlanma Tarihi: 6 Ocak 1964. Düstur, Beşinci Tertip, Cilt 3, 1. Kitap. (Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası).

“Köylülerin sattığı çocuklar,” Cumhuriyet, 27 Kasım 1955.

Marinus H. van IJzendoorn, Jesus Palacios, et.al. “Children in Institutional Care: Delayed Development and Resilience” Monogr. Soc. Res. Child Development. (2011 December; 76(4): 8–30).

Nesrin Güran Koşar, *Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı*, 2. baskı, kendi yayını, Ankara: MN Ofset, 1992.

Nilgün Balamir, “Türkiye’de Koruyucu Aile Uygulaması”, Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri Sempozyumu, 22-23 Haziran 1983 içinde, *yayına hazırlayan* Esin Onur, (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi 1983).

Ömer Celâl Sarç, “Türkiye’de Çocuk Ölümleri,” İş, Sayı 34, 1943.

‘SHÇEK araştırması’, Erişim 6 Kasım 2007, <http://www.shcek.gov.tr/Arastirmalar/cocuk.doc>.

Sevgi Usta Sayita, *Türk Hukukunda Çocuğun Koruyucu Aile (Kişi) Yanına Yerleştirilmesi*, (İstanbul: Filiz Kitabevi 1996).

“Süt meselesi esaslı surette halledilmelidir!”, *Cumhuriyet*, 8 Mayıs 1931.

Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü

Ülker Gürkan, “Evlâd Edinme ve Beslemelerin Hukuki Durumu”, Adnan Güriz ve Peter Benedict (edt.), *Türk Hukuku ve Toplumuna Üzerine İncelemeler* içinde, (Ankara: Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları 1974).

Yakup Bilge, *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, 3. Baskı, (İstanbul: Zvi-Geyik Yayınları 2001).

Yavuz Selim Karakışla, “Savaş Yetimleri ve Kimsesiz Çocuklar: ‘Ermeni’ mi, ‘Türk’ mü?” *Toplumsal Tarih*, Sayı: 69, Eylül 1999.

Zuhal Arnaz, “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Koruyucu Aile Projesi (KAP) Değerlendirilmesi”, 4. *Sosyal Hizmetler Konferansı* (26-28 Mayıs Mayıs 1994, Ankara), *200’li Yıllara Doğru Sosyal Devletin Gerçekleştirilmesinde Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi* içinde, yayına hazırlayan: Kasım Karataş, (Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi, yayın no: 3).

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2017;
sayı: 5,
389-427